

Ölkənin innovasiyalı inkişafının təşkilati-iqtisadi mexanizmləri

S.S. Sadiqova

Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti

e-mail: sabina_w@mail.ru

Организационно-экономические механизмы инновационного развития страны

С.С. Садыхова

Азербайджанский государственный университет нефти и промышленности

Ключевые слова: организационно-экономический, макроэкономическая политика, производство, сырье, капитальный потенциал, радикальные инновации.

Появление макроэкономического баланса в стране, в свою очередь, способствует реализации мероприятий, направленных на решение таких вопросов, как занятость и безработица, что, в свою очередь, приводит к развитию экономики.

Одним из препятствий на пути перехода к инновационному "организационно-экономическому механизму" является то, что в экономике страны все еще сохраняются административные балансы. Слабость конкурентоспособности экономики Азербайджана сегодня также связана с субъективными факторами. Дело в том, что не только инновационная активность в обществе, но и ее конструктивный или творческий потенциал низок, без чего невозможно кардинально улучшить жизненный уровень людей.

Organizational-economic mechanisms in innovative development of the country

S.S. Sadygova

Azerbaijan State University of Oil and Industry

Keywords: organizational-economic, macro-economic policy, production, raw material, investment potential, drastic innovations.

The macro-economic balance in the country contributes to the realization of the measures towards solution of such issues as employment and joblessness, which, in its turn, leads to the economic development.

One of the measures towards the transfer to the "organizational-economic mechanism" is that the country's economy still has administrative balances. Competitive weakness of Azerbaijan's economy today is associated with subjective aspects as well. The deal is not only innovative activity in society but also its poor constructive or creative potential, without which it is impossible to improve living standards of the people.

Açar sözlər: təşkilati-iqtisadi, makroiqtisadi siyasət, istehsal, xammal, kapital tutumu, radikal innovasiya.

DOI.10.37474/0365-8554/2021-1-44-57

Azərbaycan təbii ehtiyatların nəhəng resurslarına malikdir və bu bizim ölkənin dünya xammal bazarında yüksək rəqabət qabiliyyətini təmin edir. Bu gün ölkə iqtisadiyyatında qazanılan bir çox uğurlar məhz neft və qazın hesabınadır.

Bununla yanaşı, xammal sərəvələri həm də iqtisadiyyatımızın strateji inkişafı baxımından müəyyən problemlərlə də əlaqədardır.

Yanacaq enerji kompleksinin inkişafından bütövlükdə sənayenin inkişafına keçid

Bütün ekspertlər qeyd edirlər ki, ölkə iqtisadiyyatının xammal resurslarının hasilatı və ixracı yolu ilə iqtisadi inkişafı strateji nəqteyi-nəzərdən heç də arzuolunan perspektivə vəd etmir [1-3]. Çünki dünyada xammal resurslarına tələbat durmadan azalır. Digər tərəfdən, hasilat səhələri yüksək kapital tutumlu səhələri olduğundan nəhəng sərəvələr tələb edir.

Bu vəziyyətdə ölkənin gələcəyinə üç meyar strateji təhlükə yaradır. Əvvəla, ölkənin iqtisadiyyatında yanacaq-enerji kompleksinin müstəsna vəziyyəti uzunmüddətli perspektivdə yaxşı heç nə vəd etmir, yəni neft-dollar asılılığı təhlükəlidir.

İkincisi, yanacaq-enerji kompleksi və hasilat sənayesinin daim dəstəklənməsi siyasəti müəyyən problemləri hələ 20-30 il də həll etməyə imkan verə bilər, amma bu ekstenziv yoldur.

Üçüncüsü, yanacaq-enerji kompleksi innovasiyalı inkişaf modelinə keçməyə ciddi əyləcdir, çünki bir tərəfdən özlüyündə innovasiyalı-texnoloji inkişafın "lokomotivi" deyil, digər tərəfdən, resurslarını öz daxilində istehlak etməyə çalışır və nəhayət, onun da təsiri ilə formalaşan iqtisadi siyasət innovasiyalı inkişafa səmərəli və strateji planda ölkə iqtisadiyyatının rəqabət qabiliyyətinin sürətli artımına gətirib çıxarır.

Sonuncu müddəə müəyyən izahat tələb edir.

Dövlətin makroiqtisadi siyasəti, bu tədqiqat işində araşdırılan Azərbaycanın beynəlxalq rəqabət qabiliyyəti problemi nəqteyi-nəzərindən, əslində taktiki xarakter daşıyır, çünki onun funksiyaları və alətləri bütövlükdə müasir iqtisadiyyatda ölkənin rəqabət qabiliyyətinin əsas amillərinə təsirləri nəzərdə tutmur.

Lakin bununla yanaşı, makroiqtisadi siyasətdə milli valyutanın kursu istehsal amillərinin dəyərinə münasibətdə qərarlar vasitəsilə dünya iqtisadiyyatında ölkənin uzunmüddətli rəqabət mövqelərinə dəyərli ilə təsir göstərir.

Dövlətin makroiqtisadi siyasəti istehsal amillərinin dəyəri və milli valyutanın kursuna nəzərət məqsədi daşayan bu faktorlar və valyuta bazarına birbaşa müdaxilə vasitəsilə ölkənin iqtisadi vəziyyətinin yaxşılaşmasına və ixracın stimullaşdırılmasına yönəlmis hökumətin səylərinin əhəmiyyətli hissəsini təşkil edir.

Bu zaman həm də o fikirdən çıxış edirlər ki, süni şəkildə aşağı salınmış maya dəyəri və milli valyutanın aşağı kursu rəqiblərin qiymətindən daha ucuz məhsul bazara çıxarmaq hesabına beynəlxalq bəzətdə ölkə subyektləri daha səmərəli rəqabət apara bilər.

Bu siyasət rəqabət üstünlüklərinin strateji mənbələri haqqında tam təsəvvürlərin olmamasına əsaslanır. Almaniya, İsveçrə, Yaponiya kimi ölkələr resursların qiymətinin qalxması, enerji daşıyıcılarının bahalığı, valyutanın güclənməsi kimi hadisələrə əlbəttə ki, rəstləşirlər, lakin bu zaman onlar sənayedə rəqabət üstünlüklərini qoruyub saxlayır və ya artırır.

Əksinə, təcrübə göstərir ki, valyutanın devalvasiyası, xammal və digər materiallara qiymətlərin sürətli aşağı salınması Britaniya, İsveç və İtaliya kimi ölkələrdə uzunmüddətli perspektivdə sənayenin uğurlarına heç də əhəmiyyətli təsir göstərməyir.

Milli valyutanın devalvasiyasının strateji çətinləşməsi ondan ibarətdir ki, iqtisadiyyatın təkmilləşməsi prosesinə mənfii təsir göstərir. Aşağı mübadilə kursu hesabına uduş gözləntisi firmaların qiymət rəqabətindən asılı vəziyyətdə gətirir, qiymət səviyyəsinə daha həssas olan sahə və regionlarda, yəni inkişaf səviyyəsi nisbətən aşağı olan periferiyada rəqabət aparmağa sövq edir.

Noticeda yeniliklərin təbii qüvvə stimulları azalır, məhsuldarlığın artmasına, daha yüksək səviyyəli rəqabət üstünlüklərinin qazanılmasına havas azalır. Bundan başqa, bir dəfə aparılmış devalvasiya sonrakı devalvasiyaları ehtimalaşdırın proseslərə yol açır, çünki tezliklə mənfəət əldə etmək asan,

innovasiyaları işləmək və həyata keçirmək isə çətindir.

Müəyyən mərhələlərdə, xüsusən böhran şəraitində, devalvasiya müsbət effektdə malik ola bilər. Bu bir sıra ölkələrin, o cümlədən Azərbaycanın təmsalında təsdiqlənir. Lakin vəziyyətdən ibarətdir ki, devalvasiyanın qismətdəli effektlərdən istifadə edib, iqtisadiyyatın dərhal real inkişafına yönəlmiş fəal hərəkətlərə rəvac verilir.

Yeni qətiyyət yol verilməməlidir ki, devalvasiya iqtisadi siyasətin əsas aləti rəqabətə yüksəlsin, yoxsa ölkənin başlıca sosial-iqtisadi problemlərinin həllindən deyil, onların durdurulmasından söhbət gedər.

Eyni sözləri əsas istehsal faktorlarının qiymətinin qalxmasının süni durdurulması haqqında da demək olar.

Uzunmüddətli perspektivdə rəqabət üstünlüklərinin səviyyəsinin maksimal yüksəlməsinə belə situasiya kömək edir ki, istehsal təyinatlı mal, məhsul və xidmətlərə qiymətlərin dinamikası xaricdə onların qiymətlərinin artımını bir qədər qabaqlayır. Bu, ölkə firmalarının qabaqcadan dünya iqtisadiyyatında ki, tendensiyalardan "Xəbərdar edir" və onları yeni, resurslara qənaətli texnologiyaların təbii qüvvə stimullaşdırır.

Bu zaman dövlətin uzunmüddətli siyasəti istehsal amillərinə qiymətlərin süni saxlanılmasında ki, imtinanı nəzərdə tutmalı, bu istiqamətdə dövlət tədbirləri isə müstəsna olaraq taktiki xarakter daşımalıdır.

Yuxarıda şərh olunanları ümumiləşdirərək aşağıdakıları qeyd edirik: digər şəraitlər eyni olduqda, istehsal amillərinin dəyərini itixtəri və ya ixrac zamanı qiymətlərin azaldılması doğrudan da bizim iqtisadiyyatın xeyrinə işləyir bilər. Lakin problem ondadır ki, istehsal amillərinin dəyəri rəqabət üstünlüyü verməsi üçün gərək mürəkkəb olmayan, əsas alınatan texnologiyalar istifadə olunsun, yəni əsas faktorların dəyəri xərclərin böyük hissəsini təşkil etməsin, "təşkilati-iqtisadi mexanizim" işləsin.

Daha böyük potensiala malik və dünya iqtisadiyyatında avanqarda olan əksər sahələrdə isə rəqabət üstünlükləri yeniliklərə əsaslanır. Yeni taktiki və ya statik vəziyyətlərdə zəif gətirən faktorlar uzunmüddətli perspektivdə xeyir verə bilər.

Istehsal amillərinin süni saxlanması və ya milli valyuta kursunu saxlamaq üçün müdaxilələr innovasiya aktivliyini zəiflədir, bununla da firmaların səylərini bazarın ələ seymətlərinə yönəldir ki, orada qiymətlərin səviyyəsi və xərclərdə həssaslıq var. Yeni bu seymətlər qabaqcıl hesab olunmur

və daim daralırlar.

Bu halda müəssisələr məhsulun keyfiyyətini yüksəltmək, daha mürəkkəb modellər təbii etmək və istehsal xərclərini dəm azaltmaq, resurslara qənaətli texnologiyaları işləyib hazırlamaq və həyata keçirmək avazına devalvasiyadan faydalanmaq yolunu tuturlar.

Bu zaman Qərbi ölkələrinin firmaları məhsulun diferensiasiyası və yeniliklərin təbii hesabına irəliləyirlər.

Baxılan amillər dövlətin təsirinə imtina etmək lazım olduğunu göstərir. Yəni dəvalvasiyanı və resurslara qiymətlərin saxlanması taktiki tədbir qismində istifadə etməli və eyni zamanda yuxarıda təsvir etdiyimiz üç istiqamətdə ölkə iqtisadiyyatının innovasiyalı inkişafının fəal həyata keçirilməsini və yeni "təşkilati-iqtisadi mexanizim" in işlənilməsinə həyata keçirilməsini təmin etməlidir.

Beləliklə, Azərbaycanın təbii sərvətləri ölkənin strateji inkişafında lokomotiv rolunu oynamaqlıdır və indiyədək elə bu rolunu şərtlə yerinə yetirmişdir. Lakin bundan sonrakı inkişaf tamamilə başqa əsaslar üzərində gəlməlidir: radikal innovasiyalı inkişaf strategiyası.

Burada, şübhəsiz ki, ölkənin xammal kompleksinin potensialı daha səmərəli istifadə olunmalıdır. Xammal əvəzinə texnologiyaları innovasiya tutumlu məhsul bazara çıxarılmalı və kapitalın yanaacaq-enerji kompleksində innovasiya sektoruna axını üçün münasib şərait yaradılmalıdır.

Yəni neft-qaz hasilatı kompleksini "sağlın inək" kimi istifadə etmək, buradan gələn əsas maliyyə axınlarını innovasiya şirkətlərinə dəstək üçün yönəltmək lazımdır. Bu məqsədlə aşağıdakı əsas tədbirlərin görülməsini vacib hesab edirik:

– əvvəla, ölkə iqtisadiyyatında strateji kapitalın səmərəsiz istifadəsinin qarşısını almaq məqsədilə yanaacaq-enerji kompleksində gəlirlərin paylanması sort dövlət tənzimlənməsini həyata keçirmək;

– ikincisi, xammal ixracatçıların gəlirlərinə vergi qoyulması xüsusi qaydasını təbii etmək və əldə olunan vəsaitləri məqsədlə şəkildə innovasiya sferasında dövlət maliyyəyə yönəltmək;

– üçüncüsü, innovasiya biznesində səmərələr üçün xüsusi vergi stimulları formalaşdırmaq, dövlətin münasib səmərə strategiyasının formalaşdırılmasını təmin etmək.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu cür səmərə strategiyası elə xammal şirkətlərinin özləri üçün də çox zəruridir, çünki köhnə texnologiyalarla onlar, çox uzağa gedə bilməzlər. Bu o deməkdir ki, məsələn, neft və qaz çıxarılması, emalı və nəqlində yüksək

texnologiyaları təbii etmək məhsulun keyfiyyətinə, eləcə də onun maya dəyərini aşağı salmasına və rəqabət qabiliyyətinin yüksəlməsinə nail olmaq mümkündür.

Məsələn, neft şirkətləri üçün çox vacibdir ki, yeni alternativ enerji mənbələrinin yaradılması prosesində konarda qalmasınlar, metallurgiya şirkətləri isə daha yeni və səmərəli material, məmulat və avadanlıqların işlənməsi və yaradılması sarmaya qoysunlar.

Bunlar heç də nəzəri müddəalar deyil, tamamilə təcrübədə özlünü doğrultmuş idəyalardır, çünki Qərbi şirkətləri bu yolu çoxdan gedir və uğur qazanırlar. Avtomobilqayırma elektromobillərin işlənməsi təcrübəsini yada salmaq faydalıdır. Onların istehsalı yaxın perspektivdə həyata keçəcək və neft məhsullarına tələbat xeyli azalacaqdır.

Bela innovasiyalara çoxlu digər misallar da göstərmək olar. Məsələn, nanotexnologiyalar bizim həyatımızı və təsəvvürümüzü köklü surətdə dəyişir. Yəni biz sivil cəmiyyət və dövlət olaraq innovasiyalara öz çevrilməliyik.

Bu qlobal məqsədə çatmaq üçün dünya iqtisadi böhranının neqativ nəticələrinə aradan qaldırmağa və ölkədə istehlak tələbinin strukturunu dəyişdirilməsinə yönəlmiş sistemli məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirilməlidir.

Heç kimə sirs deyil ki, bazar iqtisadiyyatı şəraitində tələb iqtisadi inkişafın hərəkətverici qüvvəsidir. Bu zaman radikal-innovasiyalı inkişafı təmin etmək növbəti daha uzuz və çox məhsul tələb edir, əksinə daxili istehlakın xarakteri, yəni onun məhsulun qiymətinə və ya keyfiyyətinə yönəlməsi prinsipial əhəmiyyət daşıyır.

Tamamilə aydındır ki, ölkə iqtisadiyyatının radikal-innovasiya modelinin uğurla həyata keçirilməsi istehlak tələbinin məhz keyfiyyətə yönəlməsinin prioritetliyini tələb edir. Ölkə əhalisinin əsas kütləsinin gəlirlərini müəyyən səviyyəyə çatması və cəmiyyətdə "orta sınıf" formalaşmasından sonra buna nail olmaq mümkündür.

Şübhəsiz ki, başlanğıc mərhələdə bu tədbirlər sosial diferensiasiyaları azaltmağa, perspektivdə isə innovasiyalı inkişaf mexanizmini işə salmağa və ölkənin rəqabət qabiliyyətinin ümumi səviyyəsini yüksəltməyə imkan verəcəkdir. Bunun üçün innovasiya sahibkarlığını inkişaf etdirmək lazımdır.

Elmi-texniki tərəqqi müasir bazar iqtisadiyyatında bir paradoks xüsusiyyətdə malikdir: tədqiqat və təcrübə-konstruktor işlərinin əksəriyyətini bir şirkətlər yerinə yetirir, daha əhəmiyyətli nəticələri isə digərləri əldə edir.

Doğrudan da, Qərbdə elmi-tədqiqatların böyük

əksəriyyəti iri korporasiyalar tərəfindən yerinə yetirilir. "Ümumi bazar" ölkələrdə bütün sanayə tədqiqatlarının 2/3-si iri şirkətlər (işçilərin sayı 5 mindən çox) tərəfindən aparılır. Buna baxmayaraq, ən inqilabi və prinsipial innovasiyaları kiçik, əvvəllər heç kimə məlum olmayan firmalar təbii edib.

Elmi-texniki tərəqqi fenomeninə mikrosəviyyədə ilk yanarmanı halda XX əsrin əvvəllərində avstro-amerikan iqtisadçısı Y.Şumpeter etmişdi. O, 1911-ci ildə çıxan "İqtisadi inkişaf nəzəriyyəsi" kitabında təsərrüfat həyatının iki cəhətini qeyd edirdi: gündüzlük (darıxdırıcı fəaliyyət) və inkişaf (innovasiya).

Gündüzlük fəaliyyət daim təkrarlanan və yenilənmə istehsalı bağlıdır. Burada iştirak edən firmalar keçmiş təcrübələri əsasında davranışlarının düzgün reseptlərini bilir. Onlar üçün qərar qəbul etmək asandır, çünki situasiyanı əzbər bilirlər, öz hərəkətlərinin nəticələrini də asanlıqla proqnoz edə bilirlər. A.Smitin məlum "görünməyən əl" prinsipi iqtisadiyyatda firma və şirkətlərin belə gündüzlük-darıxdırıcı fəaliyyətini düzgün təsvir edir.

Kiçik və orta sahibkarlıq müəssisələrinin yaradılması və inkişafının böyük potensialı bizdə kifayət qədər qiymətləndirilmir. Halbuki sosial-iqtisadi problemlərin həllində bu sektorun rolu çox böyükdür. Əgər özəlləşdirmə ədalətli olmazsa, dövlət və oliqarxiq mülkiyyəti üstünlük təşkil edərsə, rəqabət məhdudlaşdırılarsa, onda sahibkarlıq sektoru uğur qazana bilməz.

Ona görə də bu böyük potensialı, mahiyyətdə iqtisadi proses və tərəqqinin əsl lokomotivini işə salmaq vaxtı gəlib çatmışdır. Ölkə Prezidentinin son addımları bu səhəddə inqilabi islahatlara start vermişdir.

İnhisarın ləğvi istiqamətində görülən tədbirlər istehsalın inkişafına böyük motivasiya və stimül verməkdədir. Ədalətli, şəffaf, yüngül vergi və hüquqi rejim sahibkarların maraqlarını canlandırır, onları xarici bazarlara axtarmağa, elm və texnologiya tutumlu məhsullar istehsalını mənimləməyə həvəsləndirir.

Bela bir fikir geniş yayılmışdır ki, kiçik biznes qeyri-istehsal sahələrində, "alverdə", alış-veriş və ticarətdə, vasitəçilikdə daha da inkişaf edir. Lakin bu səhv fikirdir. İndi yaradılmış müsbət şərait real istehsal sahələrində, kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı sahəsində kiçik və orta sahibkarlığın güclü inkişafına rəvac vermişdir.

Ölkə Prezidentinin təşəbbüsü ilə keçən ilin aprelində Yevlxada keçirilən müşavirədə səsləndi

ki, bu gün istehsal sferasında, tikintidə, sanayə, əsasən də qeyri-neft sahələrində sahibkarlıq subyektləri artıq üstünlük təşkil edir. Made in Azerbaijan brendi artıq dünya bazarında mövqelər qazanır. Kiçik və orta sahibkarlıq sferasında hüquqi tənzimləmə tədbirləri biznesin legitimliyini və yeni müəssisələrin yaradılmasını güclü stimullaşdırır.

Ölkə iqtisadiyyatında hazırda məhsul və xidmətlərin istehsalında əsl demokratikləşmə, hüquqi və vergi rejimlərinin ciddi modernizasiya prosesləri gedir. İqtisadiyyatın müasir inkişafı istehsalın struktur dinamikasına və onun yenilənməsinə söykənir. Ölkə iqtisadiyyatında təşkilati-hüquqi struktur durmadan təkmilləşdirilir, müxtəlif ölçülü və formalı müəssisələrin nisbəti yenilənir və optimallaşır. Kiçik və orta müəssisələrin rolunun güclənməsi bazar iqtisadiyyatı və müasir istehsalın bütün inkişaf məntiqi şərtlərdir.

Beləliklə, ölkə iqtisadiyyatında innovasiyalı inkişaf modelinə keçid üçün dövlətin institusional siyasətində güclü manevr qabiliyyəti nümayiş etdirilməli və kiçik innovasiya sahibkarlığının sürətli inkişafı təmin edilməlidir. Bu zaman qeyd etmək lazımdır ki, innovasiya fəaliyyətinin inkişafı üçün strateji şərait yaratmaqdan savayı, bütün sistemli məhdudiyyətləri aradan qaldırmaq vasitəsilə, işlək "təşkilati-iqtisadi mexanizim" in hazırlanması yolu ilə, maksimal vergi və hüquqi münasib mühit yaratmaq, habelə başlanğıc mərhələdə innovasiya biznesində dövlətin birbaşa iştirakı da tələb olunur.

Fikrimizə, bu sahənin xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla, elmi-texniki inkişafın prioritet istiqamətlərində innovasiya şirkətlərinin yaradılmasında dövlət təşəbbüsü əl almalı, bu məqsəddə xüsusi yaradılmış institutları istifadə etməlidir.

Yeri gəlmişkən belə təcrübə artıq vardır: Azərbaycan, Rosnovo və s. İnnovasiya sahibkarlığının inkişafında dövlətin birbaşa iştirakının mümkün bir üsulu kimi İnnovasiyaların İnkişafı (və ya Təşviq) Agentliyinin yaradılması ola bilər. Agentliyin dövlət-kommersiya prinsipləri üzrə fəaliyyət göstərməsi nəzərdə tutula bilər.

Agentliyin əsas funksiyaları aşağıdakılarda ola bilər:

- vençur maliyyəyə tədarükü dövlət fondunun idarə olunması və ölkədə elmi-texniki inkişafın prioritet istiqamətləri çərçivəsində innovasiya biznesinə səmərələrin həyata keçirilməsi;
- ölkə, eləcə də xarici özlə vençur kapitalının cəlb olunması;
- kiçik innovasiya firmalarında səmərəli me-

neçmentin təşkilinə dəstək;

– sərmayəçi və səhmdar hüququnda kiçik innovasiya firmalarının fəaliyyətinə nəzarətə həyata keçirilmək.

Kiçik innovasiya sahibkarlığında dövlətin bir-başla iştirakı olmalıdır, bu halda bazar ölkəni strateji inkişaf istiqamətinə “döndərər” və innovasiyalar bu prosesin lokomotoruna çevrilir.

Kiçik innovasiya biznesinə innovasiyalı inkişafda mühüm rol verərək, iri korporativ strukturların rolunu yaddan çıxara bilməkdir.

Daha aydın təsəvvürlər formalaşdırmaq üçün inkişaf etmiş bazar iqtisadiyyatında innovasiyaların həyat dövrünün dinamikasını araşdırmaq.

Birinci mərhələ – elmi-tədqiqat və təcrübə-konstruktor işlərinin (ETTKI) yerinə yetirildiyi mərhələdə iri korporasiyaların rolu şübhəsiz ki, həlledicidir.

ETTKI-nin nəticələrinin tətbiqi mərhələsində, qeyd-şərtsiz liderlik kiçik innovasiya müəssisələrinə keçir. İri şirkətlərin rolu burada nisbətən çox deyil, çünki onlar riskli həərəklərə və yeniliklərin çevik tətbiqinə daha az dəriyədə uyğunlaşdırılır. Bununla yanaşı, qeyd etmək lazımdır ki, indiki mərhələdə iri şirkətlər vençur kapitalı mənbəyi kimi çıxış edə bilər (onu korporativ vençur kapitalı adlandırılır).

Innovasiyaların kütləvi mənimsənilməsi mərhələsində liderlik yenə iri korporasiyalara keçir, çünki onlar əksər hallarda kiçik firmaları bazardan sıxışdırıb çıxarır. Bu halda kiçik firmalar daha güclü rəqiblər, həm də kütləvi istehsalat daha hazır olan nəhənglər qarşısında, geri çəkilir.

Sonra, innovasiyaların “yetkinlik” dövründə iri korporasiyalar innovasiyalı məhsulun kütləvi buraxılışını və onun sonrakı təkmilləşməsinə həyata keçirir. Yəni innovasiyaların yaxşılaşdırılması mərhələsi başlayır, burada iri şirkətlər həlledici rol oynayır.

Beləliklə, konstataasiya etmək olar ki, Qərb iq-

tisadiyyatında iri korporasiyalar innovasiyalı inkişaf prosesində iki vacib funksiyaları yerinə yetirir. Əvvəla, tətbiqi ETTKI-də başlıca investor rolunda çıxış edirlər, ikincisi innovasiya məhsulunun kütləvi istehsalını və sonrakı təkmilləşməsinə həyata keçirirlər.

Lakin qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda vəziyyət tamamilə başqa cürdür – bizim iri şirkətlər yuxarıda göstərilən funksiyaları tam həcmdə yerinə yetirməyə hələ hazır deyillər.

Fikrimizcə, bu qənaət üçün aşağıdakı arqumentləri gətirmək olar.

Birincisi, bizdə tarixi olaraq Qərb anlamında korporasiyalar olmamışdır və bəlkə heç indi də yoxdur. Bizdə faktiki olaraq “korporasiya” kimi elə iqtisadiyyatın özü çıxış edir. Yəqin buna görə də, elmlə, hətta tətbiqi elmlə istehsalat arasında bir struktur uyğunsuzluğu mövcud olmuşdur.

Elmi-istehsalat birlikləri (EİB) konsepsiyası da bizdə tamamilə axıradək reallaşdırılmadı, islahatlar, sonra böhran və keçid dövrlərində bu dövlət müəssisələri öz elmi bazalarını formalaşdırma bilmədi və iri miqyaslı innovasiyalara sərmayə qoymağa qadir olmadılar.

İkincisi, bizim əksər şirkətlər beynəlxalq transmilli korporasiyalarla müqayisə oluna bilməz, onlarla kütləvi istehsal sahəsində rəqabətə girə bilməzlər. Rəqabətdə başlıca amil işə xərclərin səviyyəsi və istehsalın miqyasıdır. Bu vəziyyət həm də onunla mürəkkəbləşir ki, Qərb korporasiyaları öz kütləvi istehsalatın xərclərinin səviyyəsi bizimkindən aşağı olan daha zəif inkişaf etmiş ölkələrə keçirir.

Nəhayət, üçüncüsü, bizim şirkətlər içərisində yanacaq-xammal kompleksi müəssisələri və ənənəvi sənaye sahələrinin üstün mövqeləri, öz sahə xüsusiyyətinə görə radikal innovasiya inkişafının avanqardında çıxış etmək imkanlarını məhdudlaşdırır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. *Abdullayev Z.N., Bağirova Z.Ə.* Sənayenin mahiyyəti və təşkilinin prinsipləri. – Bakı: ADIU, 2010, 278 s.
2. *Azərbaycan sənayesi.* Statistik məcmuə. – Bakı: Səda, 2016, 230 s.
3. *İqtisadi nəzəriyyə.* Makroiqtisadiyyat. I və II cild: dərslik. – M.: “Daşkovo və K” nəşriyyat – ticarət korporasiyası, 2008, 920 s.

References

1. *Abdullayev Z.N., Bagirova Z.A.* Sənayenin mahiyyəti və təşkilinin prinsipləri. – Bakı: ADIU, 2010, 278 s.
2. *Azərbaycan sənayesi.* Statistik məcmuə. – Bakı: Səda, 2016, 230 s.
3. *İqtisadi nəzəriyyə.* Makroiqtisadiyyat. I və II jild: dərslik. – M.: “Dashkov ve K” nəşriyyat – ticarət korporasiyası, 2008, 920 s.